

political activity of national minorities in the territory of Ukraine during the elections and the Orange Revolution of 2004 have been revealed. It is proved that the Russian minority in Ukraine, having all the conditions for the development of national-cultural identity, has become a significant factor in the formation of not only internal politics, but also external. It has been established that the leading role in the formation of separatist ideas during the 2004 presidential election played by Russian political technologists, the existence of a powerful informational, administrative resource, and support for Russia contributed to the erosion of the ideas of radical Ukrainian nationalism in the national minorities of the East, South of Ukraine and the Crimea. As a result of targeted propaganda, a high level of support of the pro-government candidate Viktor Yanukovich was achieved. The events of social and political life in Ukraine in 2004 were the forerunners of the "hybrid war" and the Russian aggression in 2014.

Key words: *Ukraine, election campaign 2004, Orange Revolution, Russian Federation, Russian national minority, politicization, ethnopolitical processes, Crimea, language, public-political activity.*

Одержано 20.02.2018.

УДК 37.091.59-057.87

Сергій Кикоть
(*Переяслав-Хмельницький*)

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

У статті акцентується увага на тому, що розвиток студентського самоврядування є потужним фактором виховання в молоді демократичних цінностей та підготовки молодого покоління до життя в умовах демократичної, соціальної держави, побудованої на громадянських засадах.

Сьогодні питання студентського самоврядування стало важливим елементом освітнього та молодіжного законодавства в Україні. Забезпечення умов соціального становлення та розвитку молоді в Україні передбачає наявність тісної взаємодії інститутів держави та об'єднань молоді, серед яких важливе місце займають органи студентського самоврядування.

Констатуємо, що останнім часом відбулося укріплення позицій органів студентського самоврядування щодо можливостей впливу на процес управління ВНЗ шляхом визначення аспектів, які потребують погодження з боку органів студентського самоврядування в процесі керівництва ВНЗ. Тим самим розвиток студентського самоврядування стає невід'ємним елементом системи управління ВНЗ.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системного аналізу фактів і подій.

Ключові слова: *студентська молодь, студентське самоврядування, вища школа, державна молодіжна політика, соціалізація молоді.*

Сприяння та підтримка молодіжних ініціатив є одним із пріоритетів сучасної державної молодіжної політики. В умовах змін у соціально-економічній і суспільно-політичній сферах життєдіяльності суспільства молодь має бути підготовленою не лише до включення в соціум, але й бути здатною успішно реалізовувати свій потенціал у сучасному суспільстві. Забезпечення умов соціального становлення та розвитку молоді передбачає наявність тісної взаємодії інститутів держави та об'єднань молоді. Законодавчо закріплені принципи вітчизняної державної молодіжної політики передбачають: сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства; надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі й молоді зокрема; єдність зусиль держави, усіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій та громадян [7; 8].

Важливим показником активності молоді в житті суспільства є стан розвитку студентського самоврядування. Забезпечення належного функціонування студентського

самоврядування визначено пріоритетом державного управління вищою освітою в Україні. Загалом можна говорити, що воно є невід'ємним елементом системи управління сучасним вищим навчальним закладом. Важливість та значущість питання укріплення засад діяльності органів студентського самоврядування обумовлюється роллю та місцем, які вони відіграють у вихованні демократичних, громадянських цінностей, соціальної активності молоді. Відповідно до цього студентське самоврядування становить значний потенціал для молоді щодо можливостей активної участі в регулюванні проблем, пов'язаних зі створенням умов соціального становлення та розвитку молоді в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на нетривалий період розвитку сучасної вітчизняної практики студентського самоврядування, у науковій літературі ця проблематика висвітлена недостатньо. Загалом можна виділити два основних напрями в дослідженнях цього питання. Перший розглядає студентське самоврядування як проблематику розвитку вищої освіти. Передусім це стосується таких аспектів, як розгляд студентського самоврядування як напряму вдосконалення вітчизняної системи вищої освіти в умовах формування єдиного європейського освітнього простору та в контексті розвитку системи управління ВНЗ на основі державно-громадського типу управління освітою. Другий напрям базується на розгляді органів студентського самоврядування в межах висвітлення проблематики молодіжного руху.

У межах першого напряму досліджень варто виокремити колективне видання «Вища освіта в Україні» (за ред. В. Кременя, С. Ніколаєнка), що вийшло друком у 2005 р. Наведена в ньому систематизація положень щодо управління на рівні ВНЗ дає можливість уявлення в загальних рисах системи функціонування органів громадського самоврядування, студентського самоврядування та громадських організацій вищої освіти [4, с. 219-253]. Зокрема, як висновок доводиться, що співпраця адміністрацій ВНЗ, управління освітою і молодіжних громадських організацій належить до чинників, які найбільше впливають на формування і здійснення державної молодіжної політики, а підтримка студентських молодіжних організацій – шлях до підвищення ефективності даної політики [4, с. 252-253].

Представники другого напряму, досліджуючи проблему інституціалізації молодіжного руху в Україні, особливу увагу приділяють питанню систематизації молодіжних громадських організацій, об'єднань та вироблення класифікації молодіжного руху з визначенням основних періодів його розвитку. Зокрема, зазначене питання висвітлюється в роботах В. Головенька, О. Корнієвського, В. Якушика, В. Кулика, Т. Голубицької, О. Голубицького, М. Головатого [1; 2; 3; 5]. Певне місце в цих дослідженнях займають питання органів студентського самоврядування, які розглядаються на тлі загальної класифікації організованого молодіжного руху в складі студентського сегменту молодіжних громадських організацій, об'єднань.

Аналіз літератури дозволяє говорити про потреби розширення аспектів дослідження проблем студентського самоврядування в Україні. Серед іншого, на наш погляд, більшої уваги потребує розгляд питання студентського самоврядування в контексті проблематики державного управління у сфері сприяння соціальному становленню та розвитку молодого покоління в Україні. Пошуки в даному напрямі мають базуватися на розумінні того, що функціонування цих органів є одним з основних засобів використання потенціалу молоді в розв'язанні проблем студентської молоді, здійснення соціально значущих проектів та дієвим засобом взаємодії молоді та органів державної влади в цьому процесі.

Мета статті: висвітлення організаційно-правових засад функціонування студентського самоврядування в Україні в контексті розвитку системи державного управління у сфері сприяння соціальному становленню та розвитку молодого покоління.

Аналіз підходів до процесу формування молодіжного руху в Україні дозволяє простежити розвиток студентського руху від масових молодіжних організацій до громадських студентських організацій. Зокрема, на основі отриманих знань умовно можна виділити два основних етапи розвитку органів студентського самоврядування. Перший етап – 1990-1998 рр. – здебільшого характеризується значною політизацією студентського руху, радикалізмом стосовно соціальних проблем студентства. Це знайшло своє відображення, з одного боку, в активній участі молоді в політичній сфері життєдіяльності суспільства, наприклад, участі в

політичних партіях, акціях, з іншого – в активному намаганні політичних партій, лідерів використати потенціал молоді в політичних процесах, передусім, це стосується виборів. Другий етап – з 1998 р. до сьогодні – характеризується спрямованістю органів студентського самоврядування до розширення можливостей реалізації права на розвиток студентського самоврядування із зосередженням уваги на визначенні засобів розв'язання соціальних проблем молоді та участі в управлінні ВНЗ. Визначне місце в розвитку студентського самоврядування в цей період відіграє Болонський процес, покликаний забезпечити умови формування єдиного європейського простору вищої освіти. До пріоритетів цього процесу належить розвиток автономії ВНЗ, студентського самоврядування.

Молодь становить приблизно третину населення України, найбільш соціально активною її частиною є студентство. На жаль, аналіз стану справ свідчить, що більшість студентів не бере участь у громадському житті. Так, за даними соціологічного дослідження «Становище студентської молоді України» близько 77,5 % студентської молоді взагалі нічого не знають про громадські організації або дізнаються про їх діяльність із засобів масової інформації; лише 4,9 % студентів є членами громадської організації і беруть активну участь у її діяльності; 2,5 % є членами громадських організацій і беруть участь в окремих заходах; тільки 13,5 % студентів є членами молодіжних організацій, а кількість тих, хто нічого не знає про такі або дізнається про них із засобів масової інформації, становить 65,5 % [9, с. 133].

Невтішними є й цифри щодо активності студентського самоврядування в молодіжному середовищі. Відповідно до вищезгаданого соціологічного опитування про діяльність студентського самоврядування знають 56,5 % опитаних, з яких 22,2 % – «активісти» студентського самоврядування, а 34,3 % «обізнані» про студентське самоврядування, у той час як 38,5 % респондентів зазначили, що вони взагалі «необізнані» про студентське самоврядування [9, с. 133-134].

Водночас розвиток практики студентського самоврядування є потужним потенціалом виховання в молоді демократичних цінностей та підготовки молодого покоління до життя в умовах демократичної, соціальної держави, побудованої на громадянських засадах. Важливість цього аспекту знаходить підтвердження й у пріоритетах Європи з розбудови єдиного європейського освітнього простору, частиною якого є й Україна. Так, в освітній програмі Європейського Союзу «Темпус» (Транс'європейська програма мобільності для навчання в університетах), яка підтримує модернізацію системи вищої освіти та створює простір для співпраці в країнах-партнерах ЄС, саме студентське самоврядування визначене одним із пріоритетів для України у сфері управління університетами. Враховуючи те, що офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти, підсилюється актуальність питання покращення організаційного, правового, фінансового забезпечення діяльності студентського самоврядування в Україні в контексті її участі в зазначеному процесі.

За часів незалежності України здобуто певний досвід розбудови органів студентського самоврядування, становлення яких відбувалося інколи швидше, ніж нормативно-правове забезпечення регулювання суспільних відносин у цій сфері. На сьогодні можна відзначити загальну сформованість даного сегменту молодіжного середовища, який представлений на місцевому рівні організаціями при ВНЗ, на загальнодержавному – об'єднаннями органів студентського самоврядування національного рівня, наприклад Всеукраїнської студентської ради. Важливим напрямом подальшого розвитку студентського самоврядування є практика активної участі вітчизняних студентських об'єднань у роботі міжнародних студентських організацій, об'єднань, зокрема у Форумі європейських студентів та Європейському студентському союзу.

Вітчизняні нормативно-правові норми, що визначають умови та правила діяльності студентського самоврядування, визначені в Законі України «Про освіту» від 23 березня 1991 р. (у ст. 6, 16, 17 закладено принципи, визначення та права органів самоврядування закладів освіти), Положенні про державний вищий заклад освіти від 5 вересня 1996 р. (визначено мету, завдання, рівні створення та форми органів студентського самоврядування), Типовому положенні про органи студентського самоврядування від 3 квітня 2001 р., Законі України

«Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. (ст. 38 «Студентське самоврядування»). Слід відзначити, що незважаючи на прийняття цих документів, зокрема Закону України «Про вищу освіту», у законодавстві не було чіткої визначеності всіх аспектів діяльності органів студентського самоврядування. Загалом розвиток студентського самоврядування в Україні характеризується тривалими пошуками щодо законодавчої урегульованості діяльності цих органів. Позитивні зрушення на цьому шляху були досягнуті у 2010 р. з прийняттям нової редакції ст. 38 Закону України «Про вищу освіту», в якому було конкретизовано напрями та функції діяльності органів студентського самоврядування.

Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» студентське самоврядування є невід'ємною частиною громадського самоврядування ВНЗ, на яке покладено місію забезпечення захисту прав та інтересів осіб, які навчаються у ВНЗ, та їх участь в управлінні цим закладом. Зазначено, що студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, ВНЗ. Залежно від контингенту студентів, типу та специфіки ВНЗ воно може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів ВНЗ. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) осіб, які навчаються у ВНЗ. Основними повноваженнями цих зборів є: ухвалення положення про студентське самоврядування; обрання його виконавчих органів та заслуховування їх звітів; визначення структури, повноважень та порядку обрання виконавчих органів студентського самоврядування. Формами органів студентського самоврядування можуть бути сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо [6].

До функцій органів студентського самоврядування віднесено:

- прийняття актів, що регламентують їх організацію та діяльність;
- проведення організаційних, наукових, культурно-масових, спортивно-оздоровчих та інших заходів;
- сприяння працевлаштуванню осіб, які навчаються у ВНЗ;
- розпорядження коштами та іншим майном, що перебувають на їх балансі та банківських рахунках [6].

Крім того, законодавством визначено перелік питань, які потребують погодження з органами студентського самоврядування при прийнятті рішень у ВНЗ. До таких питань віднесено:

- відрахування осіб, які навчаються у ВНЗ, та їх поновлення на навчання;
- переведення осіб, які навчаються у ВНЗ за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб;
- переведення осіб, які навчаються у ВНЗ за контрактом за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, на навчання за державним замовленням;
- призначення заступників декана, проректора, які відповідають за роботу зі студентами;
- поселення осіб, які навчаються у ВНЗ, у гуртожиток і виселення з гуртожитку;
- затвердження рішень з питань студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у ВНЗ [6].

Також законодавством встановлено, що фінансовою основою студентського самоврядування є кошти, визначені Вченою радою ВНЗ закладу в розмірі не менше ніж 0,5% коштів спеціального фонду відповідного закладу. При цьому не менш як 30% коштів мають витратитися на підтримку наукової діяльності осіб, які навчаються у ВНЗ. Засобами сприяння керівника ВНЗ створенню належних умов для діяльності органів студентського самоврядування є надання приміщення, меблів, оргтехніки, забезпечення телефонним зв'язком, постійним доступом до мережі Інтернет, відведення місць для встановлення інформаційних стендів тощо. Важливим моментом змін 2010 р. в Законі України «Про вищу освіту» стало вдосконалення положень, які регулюють питання органів громадського самоврядування у ВНЗ. Особливо важливим для нас стало визначення необхідності участі не менше ніж 10% осіб, які навчаються у ВНЗ, у загальних зборах (конференціях) трудового колективу ВНЗ як вищих колегіальних органів громадського самоврядування цих закладів [6].

Отже, з прийняттям нової редакції ст. 38 Закону України «Про вищу освіту» досягнуто

більшого рівня визначеності, чіткості положень щодо організації діяльності органів студентського самоврядування ВНЗ. Крім того, відбулося укріплення позицій цих органів щодо можливостей впливу на процес управління ВНЗ шляхом визначення аспектів, які потребують погодження з боку органів студентського самоврядування в процесі керівництва ВНЗ. Тим самим розвиток студентського самоврядування стає невід'ємним елементом системи управління ВНЗ.

Важливим напрямом діяльності органів влади є реалізація можливостей, які надаються чинним законодавством щодо сприяння розвитку діяльності органів студентського самоврядування, зокрема, шляхом удосконалення освітніх, молодіжних загальнонаціональних та регіональних програм. У цьому питанні можна виділити чотири основних завдання:

– забезпечення спрямування цих програм на всіляку підтримку розвитку діяльності органів студентського самоврядування як виразника інтересів та проблем молоді, яка навчається;

– активізація залучення цих органів до надання пропозицій до місцевих молодіжних програм з питань створення умов соціального становлення та розвитку молоді, зокрема з питань, пов'язаних зі сферою освіти;

– розширення практики організаційного, матеріального супроводження реалізації соціальних проектів, програм самих органів студентського самоврядування;

– вивчення практики функціонування органів студентського самоврядування в європейських університетах в умовах існування єдиного європейського простору вищої освіти, передусім шляхом налагодження візитів для обміну досвідом та участі в реалізації спільних проектів українських та європейських університетів.

Розвиток запропонованих аспектів має позитивно позначитися на корегуванні державних впливів щодо регулювання процесу сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні. Така практика націлена на виховання активної позиції молоді щодо розв'язання власних проблем, участі в житті суспільства, укріпленні демократичних цінностей організації суспільних відносин, а також на підтримку її ініціатив та розширення можливостей для розвитку та реалізації молодіжного потенціалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, питання студентського самоврядування стало важливим елементом освітнього та молодіжного законодавства в Україні. Останнім часом суттєво підвищено можливості органів студентського самоврядування щодо впливу на керівництво ВНЗ, визначено джерела для зміцнення організаційно-фінансового забезпечення їх діяльності.

Сьогодні студентське самоврядування є з'єднуючою ланкою між адміністрацією ВНЗ і студентством, між молоддю і державою, і сприяє задоволенню молодіжних потреб, реалізації студентських інтересів, формуванню фундаментальних цінностей західної культури, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Подальше дослідження проблеми студентського самоврядування як невід'ємної складової соціального становлення та розвитку молоді в Україні передбачає ґрунтовний аналіз практичної діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо реалізації законодавчих засад сприяння студентським ініціативам, порівняння сучасного українського та зарубіжного досвіду в цій сфері.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наук. думка, 1993. 237 с.
2. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів). Київ: А.Л.Д., 1997. 160 с.
3. Корнієвський О., Якушик В. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. Київ: Громада, 1997. 256 с.
4. Кремень В. Г., Ніколаєнко С. М., Степко М. Ф. та ін. Вища освіта в Україні: навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ: Знання, 2005. 327 с.
5. Кулік В., Голубицька Т., Голубицький О. Молода Україна: сучасний організований молодіжний

рух та неформальна ініціатива: дослідження. Київ: Центр дослідж. пробл. громадян. сусп-ва, 2000. 457 с.

6. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-XIV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

7. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація від 15 грудня 1992 р. № 2859-XII. URL: <http://www.zakonl.rada.gov.ua>.

8. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

9. Студентська молодь України: сучасний вимір. Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2008 року). Київ: Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. ін-т розвитку сім'ї та молоді, 2009. 164 с. URL: <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>.

REFERENCES

1. Holovaty, M.F. (1993), *Molodizhna polityka v Ukraini: problemy onovlennia [Youth policy in Ukraine: problems of renovation]*, Nauk. Dumka, Kyiv, 237 s.

2. Holovenko, V.A. (1997), *Ukrainskyi molodizhnyi rukh u XX stolitti (istoryko-politolohichni analiz osnovnykh periodiv) [Ukrainian youth movement in the 20 century (historical and political analysis of major periods)]*, A.L.D., Kyiv, 160 s.

3. Korniiievskiy, O. & Yakushyk, V. (1997), *Molodizhnyi rukh ta politychni ob'iednannia v suchasni Ukraini [Youth movement and political associations in modern Ukraine]*, Hromada, Kyiv, 256 s.

4. Kremen, V.H. & Nikolaienko, S.M., Stepko, M.F. ta in. (2005), *Vyshcha osvita v Ukraini: navch. posib. [Higher education in Ukraine: tutorial]*, Znannia, Kyiv, 327 s.

5. Kulik, V. & Holubyska, T. & Holubyskiy, O. (2000), *Moloda Ukraina: suchasni orhanizovani molodizhnyi rukh ta neformalna initsiatyva: doslidzhennia [Young Ukraine: modern organized youth movement and informal initiative: research]*, Tsentr doslidzh. probl. hromadian. susp-va, Kyiv, 457 s.

6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2002 r. № 2984-XIV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

7. Pro zahalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini: deklaratsiia vid 15 hrudnia 1992 r. № 2859-XII. URL: <http://www.zakonl.rada.gov.ua>.

8. Pro spriannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytu molodi v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 1993 r. № 2998-XII. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

9. (2009), *Studentska molod Ukrainy: suchasni vymir. Shchorichna dopovid Prezydentovi Ukrainy, Verkhovni Radi Ukrainy, Kabinetu Ministriv Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkami 2008 roku)*, Min-vo Ukrainy u spravakh sim'i, molodi ta sportu, Derzh. in-t rozvytku sim'i ta molodi, Kyiv, 164 s. URL: <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>.

Kykot' S. Student self-government as an independent component of social establishment and development of youth in Ukraine.

The article focuses on the fact that the development of student self-government is a powerful factor in educating of democratic values in young people and preparing the young generation for life in a democratic, social state, built on a civil basis.

Today, the issue of student self-government has become an important element of the educational and youth legislation in Ukraine. Ensuring conditions for the social formation and development of youth in Ukraine implies the availability of the close interaction between the institutes of the state and youth associations, among which the student self-government bodies occupy an important place.

It should be noted that recently there took place strengthening of the positions of student self-government bodies regarding the possibilities of influencing the process of managing higher education institutions by identifying the aspects that require approval from the student self-government bodies in the process of administrating the university. Thus, the development of student self-government becomes an integral part of the university's management system.

The methodology of the research is based on the principles of historicism, objectivity, system analysis of facts and events.

Keywords: *student youth, student self-government, higher school, state youth policy, socialization of youth.*

Одержано 20.01.2018.